

Michał Łuczynski  
Uniwersytet Jagielloński, Kraków  
michal.luczynski@uj.edu.pl

## STAROPOŁABSKE TEONIMY

### **\*SVĚTOVITĚ, \*JAROVITĚ, \*RUJEVITĚ, \*BOROVITĚ: DEADIECTIVA CZY COMPOSITA?**

**Słowa kluczowe:** teonimia słowiańska, antroponimia, deadiectivum, compositum, nazewnictwo mitologiczne

**Keywords:** Slavic theonymy, antroponymy, deadjectival word, compound, mythological names

Problematyka zasygnalizowana w tytule niniejszego artykułu potwierdza dwie obserwacje sformułowane przed laty przez onomastów: o ścisłych związkach mitologicznej antroponimii (*nomina theofora*) z ogólną antroponimią oraz o niezadowalającym stanie badań nad historyczną antroponimią słowiańską w ogóle (Rospond 1968: 284; Ernest, Fleischer, Superanskaja 1975: 89). Nazewnictwo osobowe w językach słowiańskich co prawda opracowane jest w stopniu daleko bardziej zaawansowanym niż w roku publikacji artykułu Stanisława Rosponda, spostrzeżenie o zaniedbaniu pod względem dokumentacyjnym i interpretacyjnym zwłaszcza tej dziedziny onomastyki, jaką jest mitologiczna antroponimia, zachowuje jednak walor aktualności do dziś.

Jedną z kwestii, która niewątpliwie domaga się wyjaśnienia, jest klasyfikacja i interpretacja etymologiczna przywołanych powyżej imion niby-osobowych słowiańskich typu *\*SvětovitĚ*, *\*JarovitĚ*, *\*RujevitĚ*, *\*BorovitĚ*. Są to formacje znane z łaćnińskich XII-wiecznych zapisów kronikarskich dotyczących Słowiańszczyzny połabskiej: łac. *Suantouitus*, *Suantouith*, *Suantuitho*, *Szuentevit*, *Suantevit*, *Zuantevith* i in. (Meyer 1931: 44, 46, 48, 51, 53, 54, 56, 84), które oddają brzmienie społab. dial. *\*Svq̄tovit*; łac. *Gerovit*, *Herovith* (ibid.: 29, 36–37, 38) – społab. *\*Jerovit*; łac. *Rugiaevithus*,

*Rugieuth*, sisl. *Rinvit* (ibid.: 44, 55, 85) – społab. \**Rujevit̃*; oraz łac. *Perevithus*, *Poreuith* (ibid.: 56), stanowiące próbę fonetycznego oddania formy społab. \**Porevit* lub – co wydaje się bardziej prawdopodobne – \**Borovit*/\**Borevit* z substytucją nagłosowego słow. /b/ jako /p/ (Brückner 1985: 343; Urbańczyk 1991: 186).

Teonimy te od dawna są przedmiotem rozmaitych interpretacji etymologicznych. Przyjmuje się na ogół, że pierwsza z zacytowanych formacji, czyli społab. \**Sṽatovit*, to derywat od społab. dial. \**sṽqt-* ‘silny, mocny’ od psł. \**sṽqt̃* (< pie. \**k'ųento*-‘t.s.’) z przejściem *ę* > *q*. Co do pozostałych nazw nie ma wśród badaczy zgody: druga forma miałaby się wywodzić od społab. dial. \**jer-* < psł. \**jar̃* z przegłosem *a* > *e*, trzecia – od \**ruja*, czwarta – od \**pora* ‘siła’ lub \**bor* ‘las’. Rozbieżności pojawiają się również przy ich podziale morfologicznym<sup>1</sup>.

W dotychczasowej literaturze naukowej przy analizie budowy słowotwórczej tych form wyklarowały się dwa zasadnicze stanowiska. Zależnie od przyjętego podziału morfologicznego omawiane antroponimy rozpatruje się jako: a) złożenia dwuczłonowe, przymiotnikowo-rzeczownikowe, interfiksalne z infiksem *-o-* lub b) nominalizowane derywaty odprzymiotnikowe z sufiksem złożonym \**-ovit̃* w funkcji atrybutywnej. Od początku studiów nad nazewnictwem mitologicznym w językach słowiańskich podział ten był wyraźny i utrzymuje się nadal<sup>2</sup>.

Sufiks \**-ovit̃* został wyodrębniony z dawnych tematów na \**-ŭ* jako sufiks dwusylabowy, złożony, składający się z elementów *-ov-* oraz \**-it̃* (Vondrák VSG I: 595–596). Wywodzi się on od prostego przyrostka przymiotnikowego \**-it̃* i stanowi jego wariant rozszerzony o formant *-ov-* pełniący funkcję posesywną. Powstał na gruncie prasłowiańskim i derywował przymiotniki początkowo od rzeczowników na *-ŭ*, wtórnie odmienianych również według innych deklinacji. Współcześnie derywuje od rzeczowników i przymiotników desubstantywnie adiektywa wszystkich rodzajów, o znaczeniu ‘kto ma dużo... (czegoś)’, ‘charakteryzujący się (czymś)’, ‘kto trzyma... (coś)’ (z podstawami rzeczownikowymi) itd.

Tradycja interpretowania tego formantu jako członu złożenia jest w sławistyce niezwykle długa, choć propozycja odczytania go jako nomen \**-vit̃* w znaczeniu osobowym została sformułowana dopiero przez Jana Rozwadowskiego (1897: 423–424). Inaczej niż pierwsza, przeprowadza ona granicę morfologiczną po spółgłosce śródgłosowej, samogłoski /o/, /e/ przyporządkowując do pierwszego segmentu wyrazu. Semantykę tak wydzielonego pierwszego członu imiennego rekonstruuje się na ogół jako ‘dominus, potens’ (Rozwadowski 1897) itp. Jedynym badaczem, który wystąpił z krytyką stanowiska Rozwadowskiego, był Aleksander Brückner. Jeszcze w 1897 r.

1 Zob. np. Parczewski 1900; Nahtigal 1956; Reiter 2009: 109–110, gdzie zreferowane są różne interpretacje teonimu *Świętowit* i in. w dotychczasowej literaturze przedmiotu.

2 Do zwolenników interpretacji a) należą m.in.: Skok II 537; Schmittlein 1960: 188; Unbegaun 1946: 220; Šimunović, Lukenda 1995: 222; Godecki 2010. Za wersją b) opowiadają się: Grimm 1836: 295; Miklosich EW: 432; Perwolf 1884: 16; Соколевский 1929: 174; Brückner 1985: 192; Jakobson 1985: 17; Tynckle 2000: 367; Трубачев 2002: 418–419; Katičić 2010: 2.

podnosił, że psł. \*vitĚ w tym znaczeniu nie zostało nigdzie poświadczone (Brückner 1974: 321). Zostało ono z imiennictwa niejako wydedukowane, przy czym główną rolę odegrało tu podświadome założenie, że nazwy – jak sądzono – zawierające je muszą reprezentować typ imion złożonych, w związku z czym wydzielany segment niejako „powinien” być członem nominalnym o znaczeniu osobowym.

Aby odpowiedzieć na pytanie postawione w tytule niniejszego artykułu, celowe jest ukazanie interesujących nas tu wyrazów na tle słownictwa apelatywnego i przede wszystkim onomastycznego. Przegląd zgromadzonego materiału pozwala ustalić między innymi, że formant ten ma bogate poświadczenie w następujących kategoriach słownictwa: w kategorii nazw pospolitych tworzy przymiotniki i (rzadziej) rzeczowniki odprzymiotnikowe<sup>3</sup>; w kategorii nazw miejscowych tworzy nazwy derywowane od: a) przymiotników, b) imion osobowych. W kategorii imion własnych tworzy antroponimy męskie i (sporadycznie) żeńskie<sup>4</sup>. W kategorii nazw mitologicznych tworzy: a) demononimy; b) teonimy zawierające ten przyrostek.

Analiza zgromadzonego materiału leksykalnego nazewniczego pozwala sformułować wniosek, że:

1. Element \*-(o/e)vitĚ jest poświadczony w derywatach zanotowanych w językach wszystkich grup języków słowiańskich i wykazuje porównywalną produktywność w językach zachodnio-, wschodnio- i południowosłowiańskich. Pozostaje żywotny przede wszystkim w językach: czeskim i polskim, chorwackim i serbskim, bułgarskim i macedońskim, w rosyjskim i ukraińskim. Współcześnie wychodzi z użycia m.in. w gwarach polskich, słowackich, bułgarskich i macedońskich, gdzie stwierdza się jego nieproduktywność.
2. Najwcześniejsze poświadczenia derywatu na \*-ovitĚ pochodzą z VIII w. (społab., 789 r.), a w wypadku form sbułg. (lub późnopsł., rekonstruowanych na podstawie gr. Λεσοβίτι, Τσερνοβίτι) można przyjąć chronologię jeszcze wcześniejszą (VII–VIII w.), i dotyczą zarówno kategorii *nomen appellativum*, jak i *nomen proprium*. Sufiks \*-ovitĚ należy zatem uznać za prasłowiański w funkcji derywowania rzeczowników odprzymiotnikowych i nazw własnych (osobowych i miejscowych).
3. Nazwy własne zawierające ten formant powstają wskutek:
  - a) onimizacji przymiotników na \*-ovitĚ, czego dowodzi zestawienie odpowiednich form, powstałych wskutek przejścia z kategorii *nomen appellativum* do *proprium*, w tym *nomen appellativum* – *nomina personalia*: np. serb. бoгoвum – pol. Bogowit, sukr. Богoвum; cz. borovitý, serb. бopòвum, chorw. boròvit, śwń. borovit –

3 Materiał leksykalny cytuję za: I SJPD: 501; I SL: 354; I SGP PAN; I SStp: 285; I Srezn.: 203, 268; I USJP: 371–372; I CPHF: 237; I СУМ II: 222; ORCJ: 1226–1228; RWS: 406–407; Skok; OPMJ: 291–292; OPCBE: 530–531; CPЯ: 660; Цейтлин: 120, 194, 369, 450, 707 i in.

4 Materiał onomastyczny za: Vasmer 1941: 108, 147; Profous 1960: 559; Schlimpert 1978: 22, 44; Займов 1967: 26; Зализняк 2004: 280, 733, 739; I SSNO: 222; Šimundić ROI; Грковић РЛИС; Чучка СОИУ i in.

pol. *Borowity*, społab. \**Borivit*, serb. *Borovity*, maced. *Боровит*, cz. *dobrovitý*, ros. *добрóвѣт* – społ. *Dobrowit*, szc. *Dobrovit*, sswń. \**Dobrovit*, serb. *jezeròvѣт* – pol. *Jeziarowity*, ros. *любовѣтѣй* – maced. *Љубовит*, chorw. \**ljudovit*<sup>5</sup> – sswń. \**Ludevitъ*, serb. *људòвѣт* – chorw. *Ljutovit*, serb. *милòвѣт* – społ. *Miłowit*, pol. *samowity*, cz. *samovitý* – srus. *Самовитъ*; swc. *sedlovitý* – społ. *Siedlewit*, pol. dial. *skałowity* – bułg. *Скаловѣт*, pol. *stanowity*, serb. *становит* – maced. *Становит*, csł. *жировитѣй*, serb. *жировит* – srus. *Жировитъ*; oraz *nomen appellativum* – *nomina loci*: serb. *gromòvit* – cz. *Hromovitý*, serb. *jezòvѣт* – cz. *Jezovit*, serb. *љесòвѣт* – sbułg. \**Lěsovitъ*, chorw. *lukòvit* – bułg. *Луковит*, cz. *mezovitý* – cz. *Mezovitý*, serb. *njenòvѣт* – społab. \**Peńovit*, pol. *połowity* – pol. *Połowite*, serb. *в(ј)екòвѣт* – cz. *Věkovitý*;

- b) transonimizacji nazw własnych, o czym świadczą przykłady potwierdzające przejście z kategorii *nomina personalia* do *nomina loci* (sswń. \**Dragovit* – serb. *Dragovita*, pol. *Bogowit* – sukr. *Боговѣт*, srus. *Самовитъ* – pol. *Samowity*, bułg. *Самовѣт* i in.).

W nazewnictwie mitologicznym można stwierdzić zajście tych samych procesów onomazjologicznych, to jest między innymi onimizację apelatywów (przejście ‘przymiotnik apelatywny’ – ‘demononim’, por. srus. *домовѣтъ* → ros. dial. *домовѣтѣй*, ros. dial. *видовѣтѣй* – serb. *видòвѣт*, pol. dial. *wiłowity* – serb. *вилòвѣт*). Nie inaczej zapewne było w wypadku nazewnictwa istot mitologicznych wyższego rzędu (w teonimii). W przynajmniej dwóch z analizowanych w niniejszym artykule formacji wyrazowych zachodzi proces prioprializacji, por. np. pol. dial. *świętowit* – społab. dial. \**Swtòvovit* czy ros. dial. *яровѣтѣй*, serb. *jaròvѣт*, bułg. *яровѣт* – społab. dial. \**Jerovit*. Dalszych badań wymagałoby stwierdzenie, czy w wypadku pozostałych dwóch mamy do czynienia z onimizacją, czy z transonimizacją: istnienie męskich imion osobowych typu pol. *Borowity*, społab. \**Borivit*, maced. *Боровит* wskazywałoby, iż teonim społab. \**Borovit*/\**Borevit* derywowano raczej w procesie ‘nomina personalia’ → ‘nomina theofora’ niż w rezultacie onimizacji równobrzmiącego wyrazu pospolitego, natomiast formacja społab. \**Rujevit* niewątpliwie powstała w wyniku onimizacji przymiotnika odtoponimicznego \**rujevit* utworzonego od toponimu społab. \**Ruja* ‘Rugia’.

Jak więc wynika z powyższego, omawiany sufiks przymiotnikowy funkcjonował w klasie apelatywów i onimów i ma bogate potwierdzenie w onimizowanych i transonimizowanych derywatach. Co do tego, że formant ten był produktywny w słowotwórstwie wyrazów pospolitych, wśród badaczy obowiązuje powszechna zgoda. Natomiast w kwestii jego genezy i funkcji w nazewnictwie osobowym od lat panuje w literaturze naukowej dwugłos spowodowany rozpowszechnioną alternatywną interpretacją struktury formacji na \*-(o)v-itъ w nazewnictwie onomastycznym.

5 Derywat od tej formy, chorw. *ljudovitost*, jest poświadczony na pocz. XIX w.

Analiza literatury zagadnienia ujawnia dwa główne problemy wiążące się z omawianym zagadnieniem i tkwiące u źródeł różnicy zdań w związku z interesującym nas tu typem antroponimicznym:

1. Czy segment  $^{*-(o/e)v-it_1}$  (apelatywów)  $\neq$   $^{*-(o/e)v-it_2}$  (onimów)?
2. Czy  $^{*vit(o)-}$  /pierwszego członu czasownikowego złożień dwuelementowych/ =  $^{*-(o/e)v-it}$  apelatywów i onimów?

Ad. 1. Jak starano się wykazać powyżej, brak realnych podstaw, by  $^{*-(o/e)v-it_1}$  i  $^{*-(o/e)v-it_2}$  uważać za formanty odmienne pod względem etymologicznym i genetycznym, np. by  $^{*-(o/e)v-it_2}$  był skróceniem od podstawy werbalnej  $^{*vitati}$  'witać' (Miklosich EW) 'żyć, przebywać' rzeczownika  $^{*vitędzь}$  (Godecki 2010), członem imiennym  $^{*vitь}$  (Rozwadowski 1897, Toporow i in.) czy też sufiksoidem usamodzielnionym z antroponimu  $^{*Vit}$  (z łac. *Vitus*) lub  $^{*Světovitь}$  (Schildgen 1881, Moszyński 1992: 72) itp. Chronologia pierwszych poświadczeń w nazewnictwie własnym (VII–VIII w.) i ich geografia lingwistyczna na wczesnym etapie rozwoju języków słowiańskich (sbułg., społab.) świadczą natomiast o prasłowiańskiej genezie formacji przymiotnikowych na  $^{*-ov-itь}$ . Analiza wykazuje, iż derywaty na  $^{*-(o/e)v-it_2}$  są przymiotnikami, które ulegają onimizacji i przechodzą z kategorii wyrazów pospolitych do klasy nazw własnych.

Ad. 2. W literaturze onomastycznej często dochodzi do utożsamienia tych dwu segmentów i przyjmuje się, że elementy te są genetycznie i etymologicznie identyczne, zachodzi między nimi jedynie zmiana szyku w złożeniach<sup>6</sup>. Tymczasem analiza dowodzi, że dochodzi tu do pomieszania typu antroponimicznego z pierwszym członem czasownikowym  $^{*Vito-}$  od  $^{*vitati}$  'habitare' z analizowanym wyżej typem antroponimicznym z interesującym nas formantem słowotwórczym.

Analiza morfologiczna nazewnictwa pospolitego i własnego ujawniająca wariantywność form  $^{*-ov-itь} : ^{*(-')}ev-itь$  jednoznacznie przemawia za przeprowadzeniem granicy morfologicznej po sylabie  $^{*-ov-}$  (a także wtórnie  $^{*-[']ev-}$  i in., zależnie od otoczenia fonetycznego) i wyodrębnieniem sufiksu  $^{*-itь}$ . Tym samym należy odrzucić wydzielenie osobowego  $^{*-vitь}$ , ponieważ głoska /v/ należy niewątpliwie do żywotnego formantu  $^{*-ov-}$  tego sufiksu złożonego, który nadaje mu semantyczny odcień posesywności. W tym kontekście powoływanie się w literaturze onomastycznej na osobowe  $^{*-vitь}$  należy uznać za nieporozumienie wynikające z powielania nieprawidłowej analizy morfologicznej przeprowadzonej w pracy Rozwadowskiego. Nieliczne głosy, jak te o „problematyczności” (Brückner 1974: 108; Toporow 1995: 485) czy o niezachowaniu się (Karpłuk 1961: 76; Moszyński 1993: 33, przyp. 59) wyrazu (rdzenia)  $^{*wit}$  'pan' w słownictwie pospolitym można zatem w kontekście dotychczasowych wywodów w stosunkowo prosty sposób wytłumaczyć. Jak nietrudno

6 Np. Rudnicki 1926: 432; Brückner 1985: 192; Milewski 1969: 72; Skok: IV 599; Šimundić ROI: XX; Rymut 1993: 17. Miklosich (1860: 43) utożsamia nazwy na  $^{*Wit(o/e)-}$  z tymi na  $^{-evit}$  (które wywodzi od  $^{*viti}$  'lucrum').

zauważyć, krytyczna wypowiedź Brücknera nie wywołała w dyskusji nad historyczną antroponimią słowiańską należytego oddźwięku. Nie zweryfikowano zasadności przeprowadzenia granicy morfologicznej na *-wit* i istnienia domniemywanego rzeczownika *\*vitъ*. Jeśli stwierdza się, że w nazwach własnych stanowi on sufiks (przyrostek), nie wzbudza to na ogół szerszej refleksji badaczy (np. RJAZ 1886: 756; Šimundić 1970: 179, 183, 187; Георгиевски 2001: 233)<sup>7</sup>.

Odpowiedź na postawione w tytule niniejszego artykułu pytanie: „złożenie czy derywat sufiksalny?” wiąże się zatem ściśle z badaniami nad słowiańskim antroponimikonem i, jak się zdaje, wymaga przywołania szerokiego kontekstu. Niewątpliwie zależy ona przede wszystkim od ustosunkowania się do sprawy zasadniczej: czy system onimiczny pozostaje w izolacji wobec systemu danego języka i czy elementy językowe różnicują się funkcjonalnie i genetycznie w zależności od tego, czy występują w leksyce apelatywnej, czy w którejś z podklas systemu onimicznego? Innymi słowy, dotykamy tu kwestii od dawna stanowiącej przedmiot zainteresowania onomastów, a mianowicie relacji słowotwórstwa apelatywnego i onomastycznego.

Obecny stan badań nad procesem onimizacji nie pozostawia wątpliwości co do tego, iż słowotwórstwo onomastyczne odzwierciedla słowotwórstwo apelatywne:

Przy przechodzeniu wyrazu pospolitego do kategorii nazw własnych przeniesiony zostaje automatycznie typ słowotwórczy obsługujący apelatywy. Słowotwórstwo nazw własnych wyrosło na bazie słowotwórstwa danego systemu językowego i stanowi jego integralną część (Rymut 2003: 134).

Problematykę analizowanych w niniejszym artykule teonimów dość dobrze oddaje konstatacja, że „[...] to, co uważano za specyficzne cechy słowotwórstwa antroponimicznego, jest najczęściej odzwierciedleniem struktur apelatywnych realizowanych w języku potocznym [...]” (Ciešlikowa 1997: 53).

W związku z tym spór o to, czy antroponimy zawierające element *\*-ov-itъ* mają zasadniczo inną budowę słowotwórczą niż apelatywne formacje słowotwórczo im najbliższe<sup>8</sup> (czy wręcz z nimi identyczne), można rozstrzygnąć negatywnie. Przytoczone powyżej apelatywy przymiotnikowe słowotwórczo równe nazwom osobowym (i miejscowym) na ogół rozstrzygają kwestię pochodzenia imiennictwa osobowego reprezentującego typ antroponimiczny uważany dotychczas za złożenia<sup>9</sup>. W zdecydowanej większości łatwo wskazać nazwy, których apelatywne zastosowania notują

7 Ponadto w niektórych pracach pojawia się tu niekonsekwencja (na przykład użycie terminu *sufiksalni morfem* u Mate Šimundića nie znajduje odzwierciedlenia w przeprowadzanych u tego autora klasyfikacjach imion własnych, konsekwentnie określanych jako złożenia imienne).

8 Por. postulaty metodologiczne na temat analizy etymologicznej nazw miejscowych (Rymut 2003: 256).

9 Interpretacja taka, najczęściej z powołaniem się na Jana Rozwadowskiego lub Witolda Taszyckiego, pojawia się w licznych pracach poświęconych słowiańskiej antroponimii.

słowniki. Te, dla których użyć takich nie stwierdzono, nie zachowały się lub nie zostały bezpośrednio poświadczane (jak np. \**sēmovitĕ*/*\*sēmivitĕ*).

Jak wskazuje Radoslav Katičić (2010: 20–21), interpretację dopatrującą się w tym typie imion złożonych imiennych należy obecnie uznać za koncepcję przestarzałą<sup>10</sup>. Tymczasem w literaturze onomastycznej zyskała ona status obiektywnego faktu naukowego. Na przykład leksem \**vitĕ* Kazimierz Rymut zalicza do zasobu leksemów uczestniczących w tworzeniu imion złożonych (Rymut 1993: 17), a Stanisław Rospond – do charakterystycznych prasłowiańskich baz imiennych (Rospond 1968: 100). W odniesieniu do tego wyrazu w niektórych pracach zastosowano kwantyfikator „staro-cerkiewno-słowiański”, „ogólnopolski” czy „ogólnosłowiański” (Warchoń 1989: 230; Kaleta 1997: 35), niejako uwiarygodniając tę hipotetyczną formę. Brak jednak podstaw do dokonywania takiej klasyfikacji<sup>11</sup>.

Dokonany powyżej przegląd poświadczonych (oraz rekonstruowanych) form dowodzi wczesnej produktywności tego sufiksu i prasłowiańskiej genezy szeregu wyrazów zawierających ten morfem (por. SPsł IV, 94–95; VIII 121; ЭССЯ 5, 45; 8, 177; 24, 136). Reinterpretacja budowy morfologicznej teonimów typu \**Světovitĕ*, prowadząca do rewizji problematyki imion osobowych na \*-*ov-itĕ*, rzuca nowe światło na zagadnienie historycznej antroponimii słowiańskiej w ogóle i każe nieco inaczej spojrzeć na słowotwórstwo starsłowiańskich imion osobowych. Dotyczy bowiem jednego z ważnych typów antroponimicznych mającego bogatą reprezentację zwłaszcza w historycznych językach słowiańskich. Przeporządkowanie imion z domniemanym członem \*-*vitĕ* do typu antroponimicznych kompozytów należy więc zdecydowanie odrzucić.

Podsumowując, jedyną uzasadnioną naukowo klasyfikacją teonimów społab. \**Světovitĕ*, \**Jerovitĕ*, \**Rujevitĕ* i \**Borovitĕ* jest ich przyporządkowanie do typu sufiksalnego. W świetle przeprowadzonej analizy są to *nomina propria* jednostopniowe (przymiotnikowe). Pod względem formalnym to deadjektywne substantiva od podstaw przymiotnikowych \**světĕ*, \**jarĕ*, \**borĕ*, a podstawą derywacji była w każdym z tych wypadków prosta forma przymiotnika na \*-*ov-itĕ* w funkcji atrybutywno-posesywnej. Semantykę omawianych rzeczowników niby-osobowych można rekonstruować w następującej formie: \**Světovitĕ* ‘ten, u którego jest dużo tego, co jest święte’, \**Jerovitĕ* ‘ten, u którego jest dużo tego, co jest jare’ (Katičić 2010: 21), \**Borovitĕ* ‘ten, u którego jest bór’, \**Rujevitĕ* ‘ten, u którego jest Ruja’ lub ‘ten, do którego należy Ruja’ (dosł. ‘Rujański’ itd.).

Pod względem słowotwórczym są to niewątpliwie nazwy sekundarne, derywowe formantem atrybutywnym \*-*ov-itĕ* najczęściej od podstaw przymiotnikowych.

10 Choć ma ona obrońców, na przykład według (Moszyński 1995: 110; Зализняк 2004: 281), polemizujących z (ЭССЯ 5, 45; Трубачев 2002: 418n.) nie ma podstaw do zestawiania imion \**Dobrovitĕ* czy \**Světovitĕ* z formami typu \**domovitĕ* itd.

11 Poszukiwania leksemu w: (Цейтлин 116; Srezn. I, 265–266; СРЯ II, 194; i in.) dały wynik negatywny.

Jak już dawno zauważono, imiona boskie tworzone według tego modelu stanowiły innowację ograniczoną najpewniej do staropolańskiej nomenklatury mitologicznej. Można sądzić, iż były one imionami zastępczymi i jako epitety apelatywne wtórnie usamodzielniały się w funkcji teonimów. Prawdopodobnie tendencja do tworzenia nowych epitetów przymiotnikowych bóstw nigdzie w starosłowiańskiej teonimice nie była tak rozwinięta, jak w połabszczyźnie. Zdaniem Brücknera (1985: 342–343) świadczy to o dużym wpływie antroponomii na staropolańską teonimię, wyróżniającą się za sprawą obecności formantu \*-ov-itъ na tle ogólnosłowiańskim. Mógł on stać się produktywny w teonimice w rezultacie transnominacji i ekspansji modelu słowotwórczego żywotnego w antroponomii na kategorię *nomina theofora*. Brückner (1974: 105) zwracał uwagę, że formant ten był produktywny w zachodniosłowiańskim nazewnictwie mitologicznym i dopuszczał możliwość występowania imion boskich utworzonych według tego modelu także poza terytorium Słowiańszczyzny połabskiej. Choć obecności tego typu antroponomicznego w teonimice przynajmniej części dialektów lechickich nie da się wykluczyć, szerszy zasięg tego formantu wydaje się w tej klasie nazw mało prawdopodobny.

Niewątpliwie nie tylko ogólna antroponomia, lecz również pozostająca z nią w ścisłych relacjach teonimia starosłowiańska domagają się dalszych szczegółowych badań, obejmujących między innymi formalne środki tworzenia, semantykę czy wzajemne relacje klas imion zarówno ludzkich, jak i boskich. Obecny stan dyskusji nad poruszonym tu zagadnieniem pozwala na wniosek, iż nowsze badania nad historyczną antroponomią słowiańską w zakresie interesującego nas typu antropomicznego poszły na ogół torem wytyczonym przez etymologię prenaukową. Rewizja tej problematyki daje więc perspektywę rekonstrukcji prasłowiańskiego antropomikonu bardziej zróżnicowanego i złożonego, niż dotąd sądzono.

## Skróty

bułg. = bułgarski, chorw. = chorwacki, csł. = cerkiewnosłowiański, cz. = czeski, dial. = dialektalny, gr. = grecki, łac. = łaciński, maced. = macedoński, pie. = praindoeuropejski, pol. = polski, psł. = prasłowiański, ros. = rosyjski, sbułg. = starobułgarski, szc. = staroczeski, serb. = serbski, sisl. = staroislandzki, słow. = słowiański, spol. = staropolski, społab. = staropolański, srus. = staroruski, swc. = słowacki, sswń. = starosłoweński, sukr. = staroukraiński, swń. = słoweński



**Źródła**

- I SGP PAN: J. Reichan (red.), *Indeks alfabetyczny wyrazów z kartoteki Słownika gwar polskich*, t. 1–2, Kraków 1999.
- I SJPD: R. Grzegorzczkova, J. Puzynina (red.), *Indeks a tergo do Słownika języka polskiego pod redakcją Witolda Doroszewskiego*, Warszawa 1973.
- I SL: W. Doroszewski (red.), *Indeks a tergo do Słownika języka polskiego S.B. Lindego*, Warszawa 1965.
- I SREZN.: A. Obrębska-Jabłońska (red.), *Indeks a tergo do materiałów do Słownika języka rosyjskiego I. I. Srezniewskiego*, Warszawa 1968.
- I SSNO: A. Cieślíkova, M. Malec (red.), *Indeks a tergo do Słownika staropolskich nazw osobowych*, Kraków 1993.
- I SSTP: M. Eder, W. Twardzik, *Indeksy do Słownika staropolskiego*, Kraków 2007.
- I USJP: M. Bańko et al., *Indeks a tergo do Uniwersalnego słownika języka polskiego*, Warszawa 2003.
- MIKLOSICH EW: F. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien 1886.
- RJAZ: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1880–1881/1975–1976.
- RWS: J. Matešić, *Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen*, Wiesbaden 1965–1967.
- ŠIMUNDIĆ ROI: M. Šimundić, *Rječnik osobnih imena*, Zagreb 1988.
- SKOK: P. Skok, *Etimologijski Rječnik Hrvatskoga ili srpskoga jezika*, t. 1–3, Zagreb 1971–1973.
- SPSL.: F. Sławski (red.), *Słownik prasłowiański*, Wrocław 1974–2001.
- VONDRÁK VSG: W. Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik*, 2, Aufl. I–II, Göttingen 1924–1928.
- I СРНГ: П. Сороколетов, П.В. Одеков, Ф.И. Гладней (ред.), *Инверсионный индекс к Словарю русских народных говоров*, Петербург 2000.
- I СУМ: С.П. Бевзенко (ред.), *Инверсійний словник української мови, відп.*, т. I–III, Одеса 1971–1976.
- Грковић РЛИС: Грковић М., *Речник личних имена код Срба*, Београд 1977.
- ОРМЈ: В. Миличић, *Обратен речник на македонскиот јазик*, Скопје 1967.
- ОРСЈ: М. Николић, *Обратни речник српскога језика*, Нови Сад 2000.
- ОРСБЕ: *Обратен речник на съвременния български език*, София 1975.
- СРЯ: *Словарь русского языка XI–XVII вв. Словник (обратный)*, Москва 2004.
- Цейтлин: Р.М. Цейтлин (ред.), *Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)*, Москва 1994.
- Чучка СОИУ: П. Чучка, *Слов'янські особови имена українців: историко-етимологічний словник*, Ужгород 2011.
- ЭССЯ: О.Н. Трубачёв (ред.), *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*, Москва 1974.

## Literatura

- BRÜCKNER A., 1974, *Kultura, piśmiennictwo, folklor*, Warszawa.
- BRÜCKNER A., 1985, *Mitologia słowiańska i polska*, Warszawa.
- CIEŚLIKOWA A., 1997, *Staropolskie antroponimy przezwiskowe w świetle słownictwa gwarowego*, [w:] H. Popowska-Taborska, J. Duma, *Onomastyka i dialektologia. Prace dedykowane Pani Profesor Ewie Rzetelskiej-Feleszko*, Warszawa, s. 49–54.
- ERNEST E., FLEISCHER W., SUPERANSKAJA A.V. (red.), 1975, *Russische onomastische Terminologie*, Berlin.
- GODECKI Ł., 2010, *Zachodniosłowiańskie teonimy z drugim członem \*-vitъ*, [w:] T. Балкански и др. (red.), *Състояние и проблеми на българската ономастика*, t. 11, Велико Търново, s. 545–558.
- GRIMM J., 1836, *Slawische götter*, [w:] M. Haupt, H. Hoffmann (red.), *Altdeutsche blätter*, 1 Bd., Leipzig, s. 295–296.
- JAKOBSON R., 1985, *Selected Writings*, t. VII: *Contributions to Comparative Mythology. Studies in Linguistics and Philology, 1972–1982*, The Hague–Paris.
- KALETA Z., 1997, *Świat ludzkich wartości odzwierciedlony w nazwach własnych osób (imiona staropolskie z członem Dobr(o)- na tle indoeuropejskim i wartości w nich wyrażone)*, „*Slavia Occidentalis*” 54, Poznań, s. 29–38.
- KARPLUK M., 1961, *Słowiańskie imiona kobiece*, Wrocław.
- KATIČIĆ R., 2010, *Vidova gora i sveti Vid*, „*Studia Mythologica Slavica*” 13, s. 15–32.
- MEYER H., 1931, *Fontes historiae religionis slavicae*, Berlin.
- MIKLOSICH F., 1860, *Die Bildung der slavischen Personennamen*, Wien.
- MILEWSKI T., 1969, *Indoeuropejskie imiona osobowe*, Wrocław.
- MOSZYŃSKI L., 1992, *Die vorchristliche religion der Slaven im lichte der slavischen sprachwissenschaft*, Köln–Weimar–Wien.
- MOSZYŃSKI L., 1993, *Przedchrześcijańska religia Słowian na Pomorzu na tle ogólnosłowiańskim*, „*Studia Gdańskie*” IX, s. 11–43.
- MOSZYŃSKI L., 1995, *Współczesne językoznawcze metody (etymologiczna i filologiczna) rekonstruowania prasłowiańskich wierzeń*, „*Światowit*” XL, s. 100–112.
- NAHTIGAL R., 1956, *Světovit*, „*Slavistična Revija*” IX 1–4, s. 1–9.
- PARCZEWSKI M., 1900, *Swanty wid. Żywa nazwa w mowie ludu kaszubskiego*, Poznań.
- PERWOLF B., 1884, *Slawische Volkernamen*, „*Archiv für Slavische Philologie*” VII, s. 593.
- PROFOUS A., 1960, *Místni jména v Čechach*, Praha.
- REITER N., 2009, *Glaubensgut der Slawen im europäischen Verbund*, Wiesbaden.
- ROSPOND S., 1968 (rec.), *J. Svoboda, Staročeská osobní jména a naše příjmení; J. Beneš, O českých příjmeních; F. Cuřín, Historický vývoj označování rodiny a rodinné příslušnosti v českých nářečích*, „*Slavia*” 35, s. 282–292.
- ROZWARDOWSKI J., 1897, *Quaestiones grammaticae et etymologicae, 7. Slav. vitъ ‘dominus, potens’*, „*Rozprawy Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności*” XXV, s. 423–424.
- RUDNICKI M., 1926, *Sufiksy: -man, tuch, -van, vit*, „*Slavia Occidentalis*” 5, s. 421–590.
- RYMUT K., 1993, *Zasób leksemów w prasłowiańskich imionach złożonych*, „*Onomastica*” 38, s. 5–19.
- RYMUT K., 2003, *Szkice onomastyczne i historycznojęzykowe*, Wrocław.
- SCHILDGEN T., 1881, *St. Vitus und der slavische Swantovit in ihrer Beziehung zu einander*, Munster.

- SCHLIMPERT G., 1978, *Slawische Personennamen in mittelalterlichen Quellen zur deutschen Geschichte*, Berlin.
- SCHMITTLEIN R., 1960, *Les noms des dieux des Slaves de la Baltique*, „Revue Internationale d’Onomastique” 12, s. 42–52.
- ŠIMUNDIĆ M., 1970, *Tvorba osobnih imena u hrvatskome ili srpskom jeziku*, „Zbornik Pedagoške akademije v Mariboru”, s. 159–188.
- ŠIMUNOVIĆ P., LUKENDA M., 1995, *Osobno ime Vid*, „Raspave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje” 21, s. 213–225.
- TASZYCKI W., 1958, *Najdawniejsze polskie imiona osobowe*, [w:] idem, *Rozprawy i studia polonistyczne*, I. *Onomastyka*, Wrocław–Kraków, s. 32–148.
- UNBEGAUN B.O., 1946, *L’Ancienne Religion des Slaves de la Baltique*, „Revue d’Histoire et de Philosophie Religieuses” t. 1, s. 211–234.
- URBAŃCZYK S., 1991, *Dawni Słowianie. Wiara i kult*, Wrocław.
- VASMER M., 1941, *Die Slaven in Griechenland*, Berlin.
- VONDRÁK W., *Vergleichende slavische Grammatik*, 2., wyd. I, II, Göttingen 1924–1928.
- VYNCKE F., 2000, *La religion des Ancien Slaves. Essai de Synthèse*, „Slavica Gandensia” 27, s. 351–370.
- WARCHOŁ S., 1989, *Imiona własne osobowe w sześciotomowym dziele S.B. Lindego*, „Onomastica” 34, s. 201–236.

- Георгиевски Г., 2001, *Македонистички студии*, Скопје.
- Займов Й., 1967, *Заселване на българските славяни на балканския полуостров*, София.
- Зализняк А. А., 2004, *Древненовгородский диалект*, Москва.
- Соболевский А., 1929, *Заметки по славянской мифологии*, „Slavia” 7, 1928/1929, s. 174–178.
- Топоров В.Н., 1995, *Святость и святые в русской духовной культуре*, т. 1, Москва.
- Трубачев О.Н., 2002, *Этногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования*, Москва.

### Old Polabian theonyms \*Světovitě, \*Jarovitě, \*Rujevitě, \*Borovitě: deadjectival nouns or compounds?

#### Summary

The article reinterpretes the morphological structure of a series of Old Polabian theonyms: \*Světovitě, \*Jarovitě, \*Rujevitě, \*Borovitě. In the literature, they are quite unanimously considered to be nominal compounds with the element \*vitě ‘dominus, potens’ but this author shows, based on a distribution analysis of the formant \*(o/e)vitě in the Slavonic languages, that they should be viewed as suffixal derivatives in \*-ov-itě (in the attributive-possessive function), and from the formal point of view, as nouns coined from adjectival bases. The paper concludes with the supposition that theonyms created using this formula were a dialectal innovation and were most likely limited to Old Polabian mythological nomenclature. Probably, they were substitute names and, being appellative epithets, they only became independent in the function of theonyms.